

Har Brecht lært noget af Karin Michaëlis ?

Czeskleba-Dupont, Rolf

Published in:
Karin Michaëlis

Publication date:
2016

Document Version
Andet version

Citation for published version (APA):

Czeskleba-Dupont, R. (2016). Har Brecht lært noget af Karin Michaëlis ? I K. Klitgaard Povlsen, & H. Bach (red.), *Karin Michaëlis : Skriftens vagabond* (s. 125-131). Karin Michaëlis Selskabet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Har Brecht lært noget af Karin Michäelis – et indviklet spørgsmål !

For at udvikle svaret vil jeg åbne et antal kinesiske æsker:

FRA æske 1 med datoen 9-11 1938
over æske 2 med datoen februar/marts 1933,
æske 3 med datoen 7. oktober 1953,
æske 4 med datoen 20. marts 1942,
æske 5 "tvivlen om et kronvidne"

TIL

æske 6 "Har Brecht lært noget af Karin?"

1) Vi åbner æske 1 : Vort arrangements dagsaktuelle anledning (pogrom den 8.-10. november 1938 i Tyskland)

Først et par ord om min baggrund:

I slutningen af 50'erne, da jeg gik i gymnasiet i Berlin-Steglitz, købte jeg vores skolebog i historie, en samling dokumenter om den tyske fascisme i perioden 1933 til 1945 (Hofer 1957; dansk 1963: Nationalsocialismen – en dokumentarisk fremstilling). Omkring 1960 blev den fulde grusomhed af dette system afdækket i Erwin Leisers film 'Mein Kampf'. Jeg fulgte emnet op under mit studium i sociologi, psykologi, filosofi og nyere historie ved Freie Universität Berlin. Inden for studenterorganisationen 'Argument-Klub an der FU' deltog jeg i en 'Arbeitskreis zur Kritik der Theorien über Faschismus', hvor jeg arbejdede med emnet fascistisk ideologi. For at analysere den specifikt tyske antisemitisme foreslog jeg i tidsskriftet DAS ARGUMENT (som i år 2009 har 50. års jubilæum) at finde ud af, hvorledes den terroristiske magtudøvelse deformerede både fascismens personlighedsgrundlag og

produktionens historiske udvikling¹ – et forskningsprogram, som jeg desværre kun lejlighedsvis har fulgt op på.²

Som ung studerende var jeg noget hoven over for kilden fra min gymnasietid, men i dag må jeg sige at Hofers dokumentariske samling gennem tiden har tjent som en god opslagsbog. Holocaust-fornægttere skulle kigge i den...

Om pogromen i dagene 8.-10. november 1938 findes der dokumenter på i alt fem sider – f.eks. fra avisen Der Völkische Beobachter fra den 12.11., hvor propagandaminister Goebbels tager til genmæle ift. avisberetninger:

”Man hævder, at det tyske folks spontane reaktioner var blevet gennemført af organiserede hold. Hvor liden anelse har disse skribenter-rakkere (Zeilenschinder) dog om Tyskland! Hvorledes mon denne reaktion ville have set ud, hvis den havde været organiseret” (#166, Hofer s.293).

Denne slet skjulte, men samtidigt løgnagtige trussel om fremtidig magtfordrejning stod i skærende modsætning til det første dokument (#164,s.291), som i detaljer viste, hvorledes der alene i byen Mannheim og omegn var blevet ødelagt over 30 synagoger – og dette på ordre fra højere sted. Som en SA-Brigadefører Lucke indberettede dagen derpå:

”Den 10.11.1938 kl.3 indløb følgende ordre hos mig: ’på gruppeførerens ordre skal der inden for Brigade 50 sprænges eller sættes ild til samtlige jødiske synagoger’.”

Det blev også dokumenteret, hvordan partiorganisationernes andel skjultes i sikkerhedspolitiets rapport til den prøjsiske ministerpræsident Göring (#165, s.292f) samt hvorledes hændelserne gav anledning til voldsomme beskyldninger mod jøderne

¹ Rolf Czeskleba 1965: ’Faschistische Ideologie’, i: W.F.Haug u.a., Ideologische Komponenten in den Theorien über Faschismus, Exkurse, DAS ARGUMENT, vol. 7, nr. 33, 10-13

²Rolf Czeskleba-Dupont 1992: Tyskland. Handel og erhverv, i: Curt Pedersen, Helle Askggaard m.fl., *International handel, HH. Områdestudier*, Herning/Systeme, 219-239.

og til gengældelsesaktioner som pålæggelse af en kontributionsbetaling på den jødiske befolkning på en milliard rigsmark, jødernes fordømmelse til selv at rydde op på gaderne, deres udelukkelse af det tyske erhvervsliv samt skabelsen af forbudte zoner for jødiske medborgere og/eller deres offentlige optræden.

Ganske vist har vi ikke samme stats-terroristiske politik i dag. Men her i det nye århundrede har vi da lært, at det at ville bekæmpe terrorismen stadigvæk kan dække over det at ville skabe en mere eller mindre permanent retslig undtagelses-tilstand (som under det 3. tyske eller indbildte 1000-års-rige). De historisk tilkæmpede borgerlige rettigheder fjernes da – uden retterkendelse. Denne mulighed blev propageret af den tyske statsrets-teoretiker Carl Schmitt, Hitler-fascismens kronjurist i forfatningsspørgsmål der også i Vesttyskland har været en indflyselsesrig retsteoretiker, hvis spor kunne ses i 1960'ernes tilløb til en 'Notstandsverfassung'; og via Leo Strauss også fandtes hos neokonservative kredse omkring (fhv.) præsident Bush.Jr.

2) Vi åbner æske 2: Om at skabe undtagelsestilstanden

(Rigsdagsbranden og dens følger; februar/marts 1933)

Nazipartiets interne ordre til pogromen i 1938 og deres fornægtelse gennem stats- og partilederne viser, hvorledes pyromani blev brugt som våben i kampen mod formodede og reelle modstandere. Rigsdagsbranden i natten den 27. februar 1933 var da også allerede for længst blevet en programerklæring om, at stats-terrorismen ville ramme enhver opposition. Den blev iscenesat med story-telling og cover-up, som det mest direkte er bevidnet i "Braunbuch" fra sommeren 1933.³ I marts 1933 vedtog Rigsdagen derpå vidtgående indskrænkninger af borgernes rettigheder – informelt kendt som 'Ermächtigungsgesetz'. Forfatningsteoretikeren Carl Schmitt vendte sig

³jf. Solveig Czeskleba-Duponts oplæg.

mod denne betegnelse for at slette enhver tanke om, at den myrdede Weimar-republik, altså demokratiet, stod ophav til det nye Tyskland.⁴ Den permanente undtagelsestilstand krævede ingen særlig begrundelse. Og var i kraft indtil den dag i 1945, hvor 'Tusindårs'-Riget forsvandt igen.

Det er vigtig at huske denne diktatoriske magtbrynde, al den stund selv en historiker som Claus Bryld i tidsåndens favn fandt på at sminke billedet: "Efter Hitlers valgsejr i januar 1933 (sic!) havde Poul Henningsen som alle andre socialister, der kunne tænke, dette nederlag i baghovedet."⁵ Men: der fandt ikke noget valg sted i januar 1933. Hitler var blevet indsat af rigspræsident Hindenburg, efter at nazipartiet NSDAP i november 1933 var gået tilbage og atter havde fået færre mandater i Rigsdagen end Socialdemokraterne og Kommunisterne tilsammen. Først ved valget i begyndelsen af marts 1933, altså efter Rigsdagsbranden og befolkningens efterfølgende intensiverede terrorisering og efter at det tyske kommunistpartis 81 stemmer var blevet kendt ugyldige, mønstrede NSDAP flere mandater. SPD og DKP-Rigsdagsmedlemmerne blev mere og mere forhindret i at udøve deres mandat, således at det omtalte 'Ermächtigungsgesetz' senere på måneden ikke kunne vedtages med den fornødne 2/3-majoritet, men blev hutlet igennem ved en forudgående lovændring. Også dette havde i øvrigt Carl Schmitts fulde velsignelse, fordi det for ham var den stærkes lov, der uden omsvøb havde lov at regere.

Når nu magtkampen i og uden for parlamentet var endt med denne totalitære parti-og statsmaskines opbygning, må det stå klart, hvorfor der skulle en del klogskab til for at finde vej ud af det helvede, der var ved at bryde løs i Tyskland – her for godt 75 år siden. Som Harald Engberg noterer: "Allerede dagen efter rigsdagsbranden, mens

⁴ Dokument #26 i Hofer, s.58 (fra C.Schmitt 1933: die Dreigliederung der politischen Einheit, 2.udg.)

⁵ Claus Bryld 2007: PH, socialismen og demokratiet. Kommentar INFORMATON 19.12.

politiet gennemsøgte hans bopæl, var Brecht ude af Tyskland. Med sig havde han sin hustru, skuespillerinden Helene Weigel, og deres ældste barn, sønnen Stefan." (bind I, 11) Bertolt Brecht er kendt for at anbefale en sådan klogskab, men han var også heldig med at Helene Weigel fra sine unge dage i Wien kendte Karin Michäelis som et hjælpsomt og klogt menneske. Ved at få Maria Lazar til at spørge om råd vedrørende evt. huskøb for "Helli og hendes mand", banede de sig vejen til Thurø. Som vi ved, optog Karin Michäelis mange flere flytninge i sit hjem. Ja, som Solveig var inde på, tog K.M. i september 1933, hvor Brecht endnu boede hos hende, flytningenes argumenter i form af 'BRAUNBUCH' med til et foredrag hun skulle holde i Studentersamfundet i København - en både hjælpsom og stridslysten dame - når det nu skulle være sådan...

3) Vi åbner æske 3: Om ikke at lære noget af krigen

(Bertolt Brechts kronik i POLITIKEN den 7. oktober 1953)

Den 7. oktober 1953 bringer POLITIKEN en kronik af Bertolt Brecht med overskriften "**MUTTER COURAGE – lærer intet af krigen**". Her forklarer han sit episke teaters grundidé, der adskiller sig fra det Aristotelske teater, hvor skuespilleren og med denne også tilskueren emotionelt går op i rollerne og bliver tryllebundet. Brecht vil derimod fremme tilskuerens dømmekraft og vil derfor, at skuespilleren giver klart til kende, at der fremstilles en indstuderet rolle. I nyere pædagogisk diskussion om læring taler vi på lignende måde om 'meta-kognition', d.v.s. en bevidsthed hos den lærende om, 'hvorfor er jeg nu tilstede i denne form for undervisning?'.
Helene Weigel spillede moderen i den endelige version af Mutter Courage, der havde premiere i Berlin i 1948 – d.v.s. inden de to tyske stater var opstået og på en tid, hvor det Berlinske folk endnu gik i laser - ligesom skuespillerne SIDST i stykket.

Hun er da vred på Mutter Courage, der ikke uden egen andel mister sine børn og selv ruineres i løbet af 30-års-krigen. I sin overbevisning om at krigen var en forretning for hende forekom hun sig selv dog som "Kriegsgewinnler".

Brecht var selv vred, da han for 70 år siden, kort før sin afrejse fra Danmark, udarbejdede stykket: "Bevidst skrev jeg mit stykke for Skandinavien", siger han i kronikken fra 1953 - "og derfor skriver jeg nu denne lille kronik for Skandinavien". Han var nemlig dengang i 1938 klar over at han måtte rejse videre: "Over det grønne og venlige Fyn faldt allerede...en mørk skygge. Ude fra Østersøen kunne man høre kanontorden...Forberedelserne i Tyskland til et stort røvertogt nærmede sig deres afslutning". I den i Danmark og Sverige skrevne version af "Mutter Courage og hendes børn" (glem ikke det sidste!) konciperede han p.g.a. sin families manglende sprogfærdighed datterens rolle som stum – det skulle nemlig være Helene Weigels rolle dengang. Først efter befrielsen - og for folkene i Europa var Hitler-fascismens nederlag en sejr efter en usammenlignelig hård kamp – fik hun den rolle, vi kender hende i, nemlig som moderen, der mister sine børn i krigens løb - og ikke helt uforskyldt. Brechts tilsigtede læringseffekt i forhold til tilskuerne var: at de gerne skulle indse, at "den, der vil spise frokost med fanden, må have en lang ske." Brecht kan nu, i 1953, se at "der blev talt meget om, at mutter Courage ikke *lærer* noget som helst af sin (krigs-betingede, rcd) elendighed, at hun ikke i det mindste til slut *fatter* noget." Men, desværre var "der kun få, der forstod, at dette netop var stykkets bitreste og mest skæbnesvangre lære."

4) Vi åbner æske 4: Om den tænkendes overlevelse "i sin mindste størrelse" (Bertolt Brechts fødselsdagsbrev til Karin Michäelis i 1942)

I sine Keunerhistorier skriver Brecht bl.a.: ”Da den tænkende kom ud i en kraftig storm [...] udstod han stormen i sin mindste størrelse.”⁶ Det gælder om, ikke at blæse sig selv for meget op, når man vil stå sin prøve i modvind. Brecht havde således en solidarisk holdning i forhold til en skikkelse som Karin Michäelis, der som tænkende menneske i modvind og højt sensibel skribent vitterlig producerede hovedparten af sine over 50 romaner og mange andre skrifter i tiden fra 1914 til 1945 - den periode, som den engelske historiker Eric Hobsbawm har kaldt for ”katastrofernes tidsalder”. Aldersforskellen mellem Bertolt Brecht og Karin Michäelis betød, at han godtog hende som autoritet. Dette fremgår ikke mindst af det brev, Bertolt Brecht skrev til Karin Michäelis's 70-års-fødselsdag i 1942. Oversat (af R.C.-D.) efter Birgit Nielsens dokumentation fra 2002 i tysk original lyder det omtrent således:

”Kære Karin,

jeg tror ikke, at Du er særlig forbavset over at være i eksil; jeg ville i hvert fald snarere være forbavset, hvis Du med Din kærlighed til sandheden og Din vrede over uret ikke var i eksil. Vores litterære historie tæller ikke så mange eksilerede skribenter som f.eks. den kinesiske. Vi må undskylde dette med, at vores litteratur endnu er meget ung og endnu ikke er kultiveret nok. De kinesiske lyrikere og filosoffer plejede, efter hvad jeg har hørt, at gå i eksil som vores går på akademiet. Det var en vanesag. Mange flygtede flere gange, men det ser ud til at have været en æressag at skrive sådan, at man i det mindste *én* gang måtte ryste sit fødelands støv af sine fødder.

Jeg kommer også ind på de vise kinesere, fordi jeg på Thurø hørte Dig tale med fiskere og studenter og fordi jeg tænker på Dine tusinde historier om landet og folket, som du desværre ikke skriver ned.”

⁶Bertolt Brecht: Keunerhistorier, forlaget politisk revy, Rævens sorte bibliotek, nr. 48, 2000, 35

Og så ønsker Brecht hende indirekte et meget langt liv, som det ikke var beskåret hende at leve op til:

"Men måske skriver Du dem ned om tyve eller tredve år, så vil det være blevet til to tusinde. Det vil ikke være nok for mig."

Bemærkningen er præget af en overdrivelse til det illusoriske, som dog får emotionerne frem. Hvorefter kamp-fællesskabet bekræftes:

"Vi var altid enige om, at den tid vi lever i, er en udmærket tid for kæmpende. I hvilken anden tid havde fornuften en sådan chance? I ingen var kampen mere værd.

I hjertelig kammeratskab. Din Brecht.

Santa Monica, marts 1942."

Ifølge Birgit Nielsen fejrede Brecht Karin Michäelis med dette åbne brev, som den 20.marts udkom i den tysksprogede ugeavis *Aufbau* i New York. Birgit Nielsen bemærker til konteksten:

"Heller ikke de tyske emigranter havde glemt hende. Hun blev æresmedlem af de tyske eksilforfatteres sammenslutning i USA, German American Writers Association...Karin Michäelis' halvfjerdsårsdag blev fejret med en stor banket i New York i marts 1942, arrangeret af tyske emigranter."(B.Nielsen 2002/2004, 43)

Til disse hørte ingen mindre end Albert Einstein, som Karin Michäelis tidligere havde truffet i Europa i deres fælles kamp mod krigens vanvid.

Man må gå ud fra at denne støtte fra de tyske emigranter, Bertolt Brecht inkluderet, har betydet meget for Karin Michäelis. Desto mere kan det undre, at den bedste biograf om Karin Michäelis, Beverley Driver Eddy, i sin anbefalelsesværdige bog fra 2002 netop udelader at nævne både brevets indhold og konteksten i New York. Hun skriver:

„Karins halvfjerdsindstyvende fødselsdag stod i tydelig kontrast til højtideligholdelsen af hendes berømmelse ti år forinden, da hun var blevet fejret af Wiens kulturelle elite og var blevet æret af tre europæiske regeringer.“ Vedrørende Brecht hedder det kun yderst fåmælt: „Brecht var blandt de fraværende venner, som sendte Karin deres lykønskninger. Han, hans kone og børn samt Ruth Berlau var flygtet fra Danmark og var nået sikkert frem til de Forenede Stater, hvor de havde bosat sig i Santa Monica i Kalifornien.“ (Driver Eddy 2003, 256f)

Helt bortset fra at rejsen til De Forenede Stater med møje og besvær havde ført Brecht og hans (i Moskva gennem Margrethe Steffins bortgang decimerede) familie omkring den halve klode, nævner Driver Eddy INTET vedrørende indholdet i de offentlige lykønskninger, Brecht havde sendt hende.

Det kan undre desto mere, som Beverley Driver Eddy allerede i 90'erne i den videnskabelige litteratur har publiceret to artikler, der mig bekendt som ingen andre stiller skarpt på det spørgsmål, jeg viderebringer her i dag, nemlig om Bertolt Brecht vitterlig har lært noget af Karin Michäelis. Beverley Driver Eddy påstår, som jeg om lidt vender tilbage til, at det har han.

Brevet fra 1942 havde ellers været kendt i litteraturen igennem længere tid. Brechts Fyn-biograf Harald Engberg omtaler det således i 1960'erne med henvisning til en tysk kilde (Weisskopf „Unter fremden Himmeln“; Engberg 1966, I, 68). Engberg fremhæver det usædvanlige i at Bertolt Brecht overhovedet har skrevet det: „Nogen brevskriver var Brecht i almindelighed ikke“. - Når man tænker på, at Karin Michäelis var en flittig brevskriver, kan vi se et første punkt, hvor Bertolt Brecht kan have lært noget af Karin Michäelis, nemlig at man i en værdig anledning kan formidle sit budskab i form af breve.- Sammenligningen med de kinesiske litterære

producenter var i hvert fald kommet i en for Brecht noget usædvanlig og bemærkelsesværdig form.

5) Vi åbner æske 5: Tvivlen om et kronvidne -

Ruth Berlau i forhold til Karin Michäelis

Harald Engberg har ikke forstået, at Karin Michäelis har betydet mere for Bertolt Brecht end at være asylgiver og fortæller af den mere løse slags. Engberg er mere optaget af Ruth Berlaus betydning for Brecht: "Mere end nogen anden dansker har hun levet med i Brechts betydeligste periode." (HE, I, 88). Han bemærker bl.a.: "Hun (Ruth Berlau, rcd) oplyser, at Brecht sjældent kom til København. 'Den fem timers rejse dertil forekom ham lang.'" Og så tilføjer Engberg med en god portion mands-chauvinisme: "Det er også hende, der på ægte kvindelig vis fortæller om Karin Michäelis som den store oplevelse for Brecht." Og citerer Ruth Berlau ukritisk: 'At Karin Michäelis fjernede fjerene, tog perlerne af, klippede krøllerne bort og gik i grå farver, skyldtes ham; da var hun 75 år.' (Engberg 1966, I, 88) Brecht ville nok ikke have talt sådan nedsættende om Karins reaktion, men ligesom hans figur hr.Keuner være blevet nysgerrig ved den og sagt til sig selv: "Det er nyttigt at tilegne sig andres opfattelse af én selv".⁷ Og: Hvorfor siger Engberg, at Ruth Berlau fortalte på "ægte kvindelig vis" - og ikke "på en lidt jaloux måde"? At der ikke ligger mere for Harald Engberg i denne skingre beskrivelse, fortæller noget om hans manglende interesse for Karin Michäelis. Ellers ville han have bemærket fejlskønnet angående hendes alder: hun fyldte først 75 år, ti år efter at Brecht var rejst fra Danmark.. Nej, det er ikke så let at holde styr på både køns- og

⁷Bertolt Brecht: Keunerhistorier, forlaget politisk revy, Rævens sorte bibliotek, nr. 48, 2000, 35

aldersrelationer. Men som det hedder over Brechts arbejdsbord i Brechthuset ved Skovbostrand: "Sandheden er konkret".

Karin Michäelis's relation til Bertolt Brecht og omvendt har været mere gensidig end hvad der ellers er blevet sagt om dem – f.eks. at Karin Michäelis var forbillede for Shen Te i "Det gode menneske fra Sechuan" (se Engberg 1966, I, 91). Det efterlader hende kynisk sagt i et skær af tossegod næstekærlighed, afvekslende med en noget påtaget hårdhed (...det var jo også Brecht, der skulle hjælpe hende med at holde sammen på finanserne...). Henning Engbergs tiltro til Ruth Berlaus karakteristik af relationen mellem Bertolt Brecht og Karin Michäelis er imidlertid ikke blevet betvivlet, al den stund at den yngre Ruth Berlau er en imponerende skikkelse i sig selv og har betydet meget for Bertolt Brecht, som hun jo også fulgte med helt til Theater am Schiffbauerdamm i Berlin, hvor hun har fotograferet teaterstykkerne. Hendes præstation bestod også i, at have fremmet den proletariske teaterkultur i København og samtidigt at have fungeret som skuespiller ved det Kongelige Teater. Hun har nok også haft sin mission i at få "Mutter Courage und ihre Kinder" isceneret på Stærekassen i 1953. - Alt dette ændrer imidlertid ikke noget ved, at hun i tilfældet Karin Michäelis ikke er noget troværdigt vidne.- Lad os derfor se i den sidste af vores kinesiske æsker.

6) Vi åbner æske 6: Har Brecht lært noget af Karin Michäelis ?

Beverley Driver Eddy ved at Bertolt Brecht kendte en del af Karin Michäelis's litterære arbejder, at han reflekterede over hendes liv og karakter samt at han med hende diskuterede deres løbende arbejder

(Beverley Driver Eddy 1992, 242). Men: når Karin Michäelis nu ikke nåede at skrive sine – i Bertolt Brechts perspektiv - spændende mundtlige fortællinger ned, var han jo nødt til selv at gøre det. Det blev til "Karins Erzählungen", som er det første materiale Beverley Driver Eddy diagnosticerer deres relation på.⁸ Hun mener her at kunne finde Bertolt Brechts fingeraftryk p.g.a. en grundlæggende difference mellem Karin Michäelis og Bertolt Brecht angående både pengenes betydning og Marxismen, sådan som Beverley Driver Eddy nu opfatter dem (samme sted).

Hvor Bertolt Brecht ser pengene og kapitalismen med dens økonomiske udbytning som samfundets grundlæggende onde, så mener Beverley Driver Eddy at Karin Michäelis plejer en mere letfærdig omgang med pengene: De kommer og går, som det nu føjer sig. Krigene ses heller ikke at udspringe af pengeøkonomien. Det onde er derimod kommet med syndefaldet over menneskene og kan kun overvindes ved at vi atter bliver som børn i al deres formentlige uskyld (det er jo også, hvad biblen opfordrer til, RCD). Karins utopi er vegetarisk og grøn med beskyttelse af både dyr og planter, siger Beverley (B. Driver Eddy 1992, 243).

Denne markante forskel mellem en rød og en grøn livsanskuelse indebærer forskellige historie- og samfundsforståelser. Dette viser Beverley Driver Eddy ved både at finde Brechts fingeraftryk i to af "Karins fortællinger" og ved at finde en videregående påvirkning i to af Brechts værker.

Vedrørende fortællingen om Karins elskede tante Sophie ("Der Tod der Frommen"- underforstået: i eental) konstaterer Beverley Driver Eddy, at Karin Michäelis har omtalt denne for hende traumatiske hændelse ("den

⁸Se Brecht, Gesammelte Werke, Suhrkamp 1967, bd.11, s.230-233 (citeres af Beverley Driver Eddy 1992)

fratog mig resten af min tro på Gud") gentagne gange, nemlig både i sin "fiktionaliserede autobiografi" (Træet på godt og ondt, 1. bind) samt i to værker fra hhv. 1914 (Glædens skole) og 1946 (Little Troll). - Bertolt Brecht gengiver grunden til traumet som beroende på, at den gode tante Sophie var blevet hårdt straffet med 3 dages dødskamp. Brecht sætter tante Sophies godhed i relief ved at skildre hendes forhold til pengene. Men for at gøre det mere troværdigt end det lød fra Karin Michäelis selv, fordoblede han pengebeløbet, hun skulle leve af; og han ændrede formen fra at være eet éngangsbeløb til at være en årlig rente. Pengene blev i øvrigt forvaltet af Karin Michäelis' bedstemor, Sophies svigerinde, så tante Sophie var fri for det. Når hun tjente noget ved at strikke sokker, gav hun pengene væk – ifølge Karin Michäelis til børn, ifølge Bertolt Brecht til fattige.

Til en anden af "Karins fortællinger" ("Wenn einer etwas will, muss er es einem anderen nehmen", GW, 11, 233) leverede Karin Michäelis historien om en mand, hun gentagne gange havde hjulpet, men som var ligeglad over for hende. Hun affandt sig med det efter mottoet: utak er verdens løn, medens Brecht fandt på den nævnte generaliserende titel. Beverley Driver Eddy tolker Bertolt Brechts omskrivning ud fra hans opfattelse af et kapitalistisk samfund som 'Alles kamp mod alle': "Brecht kan da godt have ment at man kun berigede sig selv på bekostning af nogle andre, men Michäelis blev ved med at tænke på berigelse som en velsignelse eller en gave." (Beverley Driver Eddy 1992, 245).

Dermed er tonen givet for Beverley Driver Eddys påstand om, at Bertolt Brecht har benyttet sig af inspiration fra Karin Michäelis for to af sine stykker, der blev til i hhv. 1939 og 1938-1940. Vedrørende "Mutter

Courage og hendes børn" (MC+B) finder hun et forlæg i Karin Michäelis' roman fra 1922 "Mette Trap og hendes Unger".⁹ Ludomani driver moderen, Mette Trap, til kriminel adfærd i form af underslæb på sit arbejde, hvorpå hun bliver idømt fængselsstraf. I MC+B er det derimod krigens skæbne, der dog på lignende vis får moder Courage til at køre fast i sit erhverv som marketenderske – således at pengekærligheden også hos hende går ud over moderkærligheden, nemlig hendes egne børns liv. Som Beverley Driver Eddy påpeger, løfter Bertolt Brecht denne konflikt ud af det individual-psykologiske og op i fortællingen om den store krig som forårsaget af kapitalistisk udbytning og som medførende tab af alt, hvad man holder af. I begge stykker drejer det sig om flere uægte børn og plottenes overenstemmelse i hovedpointen viser ifølge Beverley Driver Eddy, hvorledes Karin Michäelis og Bertolt Brecht havde ført en dialog på højt niveau ("spirited dialogue", Beverley Driver Eddy 1992, 246).

Vedrørende "Det gode menneske fra Sechuan" (DGMS) fremhæver Beverley Driver Eddy: "Brecht gør mest brug af Michäelis og hendes teorier i DGMS... fordi det her sker at han har skrevet mange aspekter af Karin Michäelis's egen karakter ind i Shen Teh's figur. Det begynder med at Guderne dukker op med en gave til Shen Teh, efterfulgt af en frier der giver hende en blanko check (s.s.) Så inviterer hun alle de nødstedte, der kommer i hendes tobaksforretning, til at blive hos hende, uden at kontrollere om de nu også er værdigt trængende. Hun kan ikke sige nej og er "for god". Det ville gå udover hendes forretning.

Lignende problemer var Karin Michäelis selv løbet ind i, også inden ankomsten af flygtningene fra den tyske fascisme. Men det gode menneske

⁹Beverley Driver Eddy kalder bogen for "Mette Trap og hendes Unge" og opgiver 1923 som udgivelsestidspunkt.

kan ikke andet end at være forstående, fordi "næsten alle bliver moralsk angrebet af fattigdom" (som hun skrev i et brev fra 1926, cit. hos Beverley Driver Eddy 1992, 249). Til gengæld opfinder Shen Teh et 'dygtigere Jeg' i form af en praktisk fætter, der optræder med den fornødne hårdhed og kræver arbejde for understøttelsen. Det gjorde Karin Michäelis også i forhold til sine tyske flygtninge. Forfatter Hans Henny Jahn fra Hamborg nåede således at beklage sig over kravet om havearbejde (Birgit Nielsen 1986).

Beverley Driver Eddy ser som formål med stykket, at vise, hvordan et godt menneske ikke kan fungere i denne Verden uden hjælp fra nogle mere praktisk forstandige folk. Jeg husker, at Bertolt Brecht siger i en af sine sange at det er fordi "alle kreaturer har brug for hjælp fra alle". Dette er Bertolt Brecht's – dybest set økologiske - lærdom, der er helt i overensstemmelse med Karin Michäelis's humanisme plus samlivsforståelse i forhold til alt levende. Som Beverley Driver Eddy siger, mødes Bertolt Brecht og Karin Michäelis i opfattelsen af, at en anden Verden skal til for at få det bedste frem i mennesket. Blot kæmpede Bertolt Brecht for en Marxistisk revolution (hvad det end vil sige), medens Karin Michäelis satte sin lid til en ufordærvet generation af unger – som også ses i hendes produktion i 30'ernes kaos netop af "Den grønne ø" samt Bibi-bøgerne.

Yderligere belæg for tesen om at Bertolt Brecht har lært en del af Karin Michäelis, findes i Beverley Driver Eddy's tidsskriftsartikel fra 1994 om "Bertolt Brecht's and Karin Michaelis's 'Streitigkeiten': Reflections on Old Age and Literature": Bertolt Brecht læste således manuskriptet til Karin Michäelis' bog om sin mor ("Mor"), som hun forfattede i 1934 og 1935.

Herdis Bergstrøm blev indviet i Bertolt Brecht's kritik af det og gav sine vurderinger. Jeg vil ikke gå ind i argumenterne for og imod påvirkningen af Brechts videre værk, bortset fra at det lyder overbevisende, at han har brugt fortællingen "Streitigkeiten" som forlag for en historie om sin egen bedstemor Karoline Brecht ("Die unwürdige Greisin"). Den indeholdt en fiktiv fortælling af barnebarnet om sin bedstemor, at hun ifølge Beverley Driver Eddy havde "tabt interessen for familien og efter sin mands død hengivet sig til andre, proletariske glæder" (Beverley Driver Eddy 1994, 5). Der findes ikke belæg for denne historie i virkeligheden. Men, som Beverley Driver Eddy i modsætning til andre Brecht-fortolkere hævder, havde han netop lært kombinationen af nærgående realisme og fiktive tangenter fra Karin.

En væsentlig pointe i Beverley Driver Eddy's artikel fra 1994 er, at de indtil da foreliggende tolkninger af relationen mellem Bertolt Brecht og Karin Michäelis må siges at være utilstrækkelige i forhold til Karin Michäelis's litterære produktion. Og, som hun ser det, var Bertolt Brecht selv medskyldig i denne opfattelse af hende som en "Dansk Sheherazade", der kun frembragte luftige fortællinger. Beverley Driver Eddy hæfter sig ved passagen i Bertolt Brecht's brev til Karin Michäelis fra 1942, hvor det hedder:

"Jeg hørte Dig på Thurø tale med fiskere og studenter og jeg tænker på Dine tusind historier om landet og folket, som Du desværre ikke skriver ned. Men måske skriver Du dem ned om tyve eller tredve år, så vil det være blevet til to tusinde. Det vil ikke være nok for mig."

Dette berømmede ikke ligefrem Karin Michäelis's skrive-evner. Med tallet 2000 vaktet derimod associationen til 2001 nat. Og her sagde litterære forskere og teaterfolk: God Nat! Hende tager vi da ikke alvorligt som skribent...

Beverley Driver Eddy's ambivalens over for Bertolt Brecht's brev til 70-årsfødselsdagen skyldtes åbenbart faren for denne fortolkning. Derfor nøjedes hun i sin biografi med at påpege, at denne årssdag sammenlignet med 60-års-dagen var en nedtur for Karin Michäelis. - Hun overser derved imidlertid, at verden var kommet i fascismens klør. Og at den befandt sig midt i en gentagen verdenskrig. Hvad vil det så sige at tage Bertolt Brecht's budskab alvorligt og lære af krigen? Karin Michäelis gjorde det som pacifist, siden hun først tog sig af ofrene i Østrig og Tyskland under 1.verdenskrig og senere ofrede sine indtægter fra bogsalget i de tysk-sprogede områder.¹⁰ Her var sejren i klassekampen vitterlig tilfaldt en generation af til dels ubesejrede soldater (på Østfronten dikterede Tyskland 1918 en 'Versailles-fred' mod Sovjet), der **ikke** havde lært noget af krigen - "Die Ewig-Gestrigen", som man sagde på tysk. Deres sejr gennem gade- og statslig terror – godt hjulpen på vej af en hårdhændet borgerlig krisepolitik – førte til at perioden fra 1914 til 1945 blev til det 20. århundredes 'Tredve-års-krig'. Måske ville Brecht i 1942 få klassekampen ind i Karins verdensopfattelse, når hun nu havde talt så meget med og om folk og fæ. Han ville nok i hvert fald ikke lære af hende, at lade være med

¹⁰Beverley Driver Eddy noterer herom i 1992: "During the First World War Michäelis lost much of her Danish and English reading public when she wrote works extolling the actions of Austrian and Hungarian women working behind the lines, in refugee and prisoner of war camps, schools and military hospitals. In the 1920s, while continuing to publish an average of two novels a year, she became still more of an activist, speaking out for the oppressed everywhere from starving Jews to illegitimate children, from prisoners of conscience to mistreated farm animals, thereby earning the sobriquet 'the conscience of Europe'[...] During this period her house guests included rebels and revolutionaries of all stripes, from the anarchist Emma Goldmann to the Danish master thief Harald Storm Nielsen." (fodnote 1, 250).

at tænke, tale og skrive i klasseperspektiver, men formodede nok snarere at det lå gemt i hendes fortællinger, sådan som han forstod dem.

Konklusion

Bertolt Brecht ville aldrig have kaldt Karin Michaëlis for en eksil-forfatter på linje med de kinesiske vise, hvis ikke han havde annammet en del visdom fra hende. Denne Brechts 'matrilineale' inspiration er efter min viden ikke blevet opsporet af andre literaturteoretikere end Beverley Driver Eddy, Karins akribiske biograf. Brecht-fortolkere burde tage stilling til denne udlægning af Brechts ophold på Fyn, der lægger vægt på sporene i Brechts litterære produktion ikke kun fra Svendborg eller Skovbostrand, men også fra Thurø .

Referencer

Braunbuch über Reichstagsbrand und Hitlerterror, Universum Bücherei Basel, Paris 1933

Brecht, Bertolt 1953: Mutter Courage – lærer intet af krigen. POLITIKENs kronik 7.10.(kan fås fra bladhuset ved en opringning)

Brecht, Bertolt (udg. 2000): Keunerhistorier, forlaget politisk revy, Rævens sorte bibliotek, nr. 48

Bunge, Hans, udg. 1986 (tysk 1985): Brechts Lai-tu. Erindringer og notater af Ruth Berlau, Gyldendal

Driver Eddy, Beverley 2003: Karin Michäelis. Kaleidoskop des Herzens. Eine Biographie, Wiener Studien zur Skandinavistik (WSS), Band 7, Edition Präsens, Wien

Driver Eddy, Beverley 1994: Bertolt Brecht's and Karin Michäelis's „Streitigkeiten“: Reflections on Old Age and Literature. THE GERMANIC REVIEW, vol. LXIX, no.1 (Winter), p.2-6

Driver Eddy, Beverley 1992: Brecht in dialogue with Karin Michäelis, in: J.K.Lyon, H.-P.Breuer, udg., Brecht Unbound. Presented at the International Bertolt Brecht Symposium held at the University of Delaware, February, Newark, University of Delaware Press, London, Associated University Presses, p.241-251

Rolf Czeskleba-Dupont: ”Har Brecht lært noget af Karin Michäelis?” (Literaturhaus, 9.11.2008)

Engberg, Harald 1966: Brecht på Fyn, 2 bind (1: Under det fynske stråtag; 2: De alt for små øer), Andelsbogtykkereit, Odense

Hofer, Walther 1957 (dansk 1963): Der Nationalsozialismus. Dokumente 1933 – 1945, Frankfurt am Main, Fischer Bücherei # 172 (Nationalsocialismen – en dokumentarisk fremstilling)

Nielsen, Birgit S. 1986: Karin Michäelis. Porträt einer Helferin deutscher Emigranten, TEXT UND KONTEKST. Vol.21, 164-165

Nielsen, Birgit S. 1992: Die Freundschaft Bert Brechts und Helene Weigels mit Karin Michäelis. Eine literarisch-menschliche Beziehung im Exil, in E.Bähne, W.Motzkau-Valeton, udg., Die Künste und die Wissenschaften im Exil 1933-1945, Gerlingen, Verlag L.Schneider, p. 71-96